

**BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINI KOMMUNIKATIV
KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA RAQAMLI
TRANSFORMATSIYA****Ayjan Anarbekova***o'qituvchi**Alfraganus universiteti**Toshkent, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA****Kalit so'zlar:** raqamlashtirish, axborotlashtirish, innovatsiya, texnologiya, kompetensiya, kommunikatsiya.**Received:** 08.10.24**Accepted:** 10.10.24**Published:** 12.10.24**Annotatsiya:** Ta'limni raqamlashtirish jarayoni, axborot texnologiyalarini joriy etish bilan bog'liq holda rivojlanadi. Shu bilan birga tadqiqotlarda zamonaviy raqamli texnologiyalar jamiyatni axborotlashtirish davrida pedagogika va fan metodlarining bir qismiga aylanib borayotgani qayd etiladi. Ta'lim metodologiyasi axborotga aylanib, pedagogikaning predmeti - shaxsning axborot madaniyati bo'lgan axborot xavfsizligi, media kompetensiyasi va media madaniyatiga aylanmoqda.**KIRISH**

Xalqaro globallashuv sharoitida zamonaviy hayotning barcha jabhalarida raqamli texnologiyalarning keng miqyosda joriy etilishi, internet-texnologiyalarning keng tarqalishi bilan birga keladi. O'zbekistonning xalqaro iqtisodiy va siyosiy hamjamiyatga bosqichma-bosqich kirishi yangi vazifalarni belgilab, ta'lim tizimidagi mavjud axborotlarni axborot texnologiyalari va madaniy muammolar orqali ochib beradi.

Axborot texnologiyalari zamonaviy insonning turmush tarzi axborot madaniyati va axborot texnologiyalari kompetensiyasini rivojlantirish talablarini ilgari surmoqda. Zamonaviy mutaxassis shu bilan birga, umuman olganda, axborot madaniyatining past darajasi raqamli texnologiyalarni sifatli rivojlantirish, modernizatsiya qilish uchun jiddiy to'siq bo'ldi.

Shuning uchun raqamli kompetensiyalarni shakllantirish asosiy bilimlar bilan bir qatorda, tarmoqning o'zaro ta'siriga asoslangan zamonaviy raqamli texnologiyalardan

foydalanishning maxsus madaniyati turli xil ma'lumotlarning hajmi va mavjudligi sezilarli darajada oshishi sharoitida ta'lim tizimining strategik vazifasiga aylanmoqda. Hozirgi kunda ta'lim jarayonidagi o'zgarishlar raqamli ta'lim imkoniyatlarini taqdim etish uchun kasbiy tayyorgarlik fundamental tayyorgarlik paradigmasidan uzluksiz ta'lim paradigmasiga o'tishda, umrbod ta'lim mazmuniga aylanmoqda.

Ta'limni raqamlashtirish jarayoni, axborot texnologiyalarini joriy etish bilan bog'liq holda rivojlanadi. Shu bilan birga tadqiqotlarda zamonaviy raqamli texnologiyalar jamiyatni axborotlashtirish davrida pedagogika va fan metodlarining bir qismiga aylanib borayotgani qayd etiladi. Ta'lim metodologiyasi axborotga aylanib, pedagogikaning predmeti - shaxsning axborot madaniyati bo'lgan axborot xavfsizligi, media kompetensiyasi va media madaniyatiga aylanmoqda.

Birinchidan ta'lim muassasalarida foydalanilayotgan samarali raqamli texnologiyalar va vositalardan keng foydalanish boshqa ko'plab faoliyat sohalarida tadbiiq etilgan.

Ikkinchidan ta'lim muassasalari ta'limni o'zlashtirishda raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan foydalanishni tavsiya etmoqda (traektoriyani tanlash, o'quv materiallarining xilma-xilligi, qo'shimcha ta'limdagi qiyinchiliklar), talabalarning motivatsiyasini oshirish (interfaol o'quv materiallari, o'quv o'yinlari), o'qituvchilar va tyutorlarning muntazam faoliyatini osonlashtiradi (monitoring, hisobot berish, ishlarni tekshirish). Taqdim etilayotgan dasturiy hujjatlarga ko'ra, end-to-end raqamli platformalar, texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash mobaynida, yangilarning paydo bo'lishi uchun sharoit yaratishda istiqbolli platformalarga e'tibor qaratmoqda.

ASOSIY QISM

"Raqamlashtirish" tushunchasiga to'xtaladigan bo'lsak, shuni ta'kidlash kerakki, ko'plab tadqiqotchilar uning mazmunini taqdim etilganidan ko'ra ancha kengroq tushuntiradi. Masalan, vikipedia lug'atda XX asrning 90-yillarda matbuot va adabiyot materiallari bo'yicha lug'at-ma'lumotnomada "raqamlashtirish, raqamli qurilmalar" yordamida ma'lumotlarni yozish va uzatishning raqamli aloqa usuliga o'tish sifatida talqin etiladi. Shu bilan birga, ilmiy nashrlar sahifalarida raqamlashtirish inson faoliyatining deyarli barcha sohalarida murakkab o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lgan asosiy tendensiya sifatida tobora ko'proq muhokama qilinmoqda.

AKT ning yuqori texnologiyali ta'lim tizimini rivojlantirish muhitida o'qituvchi uni to'ldiradi, uning tabiatini oldindan belgilab harakatga erishish uchun yangi vositalarni izlash va moslashning didaktik maqsadlarini belgilaydi.

Shunga ko'ra yangi kompetensiyalarga ega bo'lgan pedagog kadrlariga talab ortib bormoqda, bu ularni tayyorlash jarayonini modernizatsiya qilishni talab qiladi va ularning o'zaro munosabatlarida amaliy faoliyat va ta'limning raqamli transformatsiyasi haqida gapirishga asos bo'ladi.

Ta'limni raqamlashtirishning birinchi jarayoni raqamlashtirish va axborotlashtirish o'rtasidagi farqni aniqlashga imkon beradi, agar **axborotlashtirish** mavjud jarayonlar (texnologik, pedagogik, ishlab chiqarish va boshqalar) sifatini oshirish uchun axborot texnologiyalarini keng joriy etishga qaratilgan bo'lsa, **raqamli transformatsiya** nafaqat yo'naltirilgan, mavjudlarini takomillashtirish, keng darajadagi prinsipial jihatdan yangi modellar, faoliyatlar va sunniy intellektlarni yaratish modelidir. Bunga misol tariqasida "Universitet 4.0" modeli misol bo'la oladi, "Universitet 4.0" modeli ta'limda innovatsion g'oyaga ega mutaxassislarni tayyorlash va faoliyatning yangi yo'nalishlari bo'yicha mutaxassislarni "yaratishga" qaratilgan.

Raqamlashtirishning ikkinchi jarayoni virtual va jismoniy makonlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir tamoyilini tushunishga imkon beradi - integratsiyalashishga intilayotgan ikki elementning (o'rganuvchi va o'rgatuvchi doimiy o'zaro manfaatdorligi bilan o'rnatiladigan bir-birini to'ldiruvchi maqsad, tafsilotlar - yig'indisi). Zamonaviy ilmiy adabiyotlar mualliflari o'quv jarayonining subektlari o'rtasida bir-birini to'ldiruvchi juftlik paydo bo'lganda bilimlarni uzatishni o'z ichiga olgan pedagogik ta'minotning turli turlarini ajratib ko'rsatishadi. Raqamli texnologiyalar bunday harakatni intellektual harakatchanlik tamoyiliga muvofiq o'zgartirib, o'quv jarayonini tezlashtirish va o'z vaqtida amalga oshirish imkonini beradi. Shunday qilib, sun'iy intellekt raqamlashtirishning to'rtinchi hodisasi hisoblanadi, bu esa avtomatlashtirishdan intellektuallashtirishga bosqichma-bosqich o'tishni anglatadi.

Shu munosabat bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kommunikativ faoliyati bilimlarni boshqarish bilan ko'proq bog'liq. Real pedagogik amaliyotda va ta'lim muassasalarining integratsiyasi sharoitida kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik tadqiqotlar yo'nalishini rivojlantirishni faollashtirdi. Raqamli texnologiyalar kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish mohiyatiga ta'siri murakkab uchta ierarxik darajalarda amalga oshiriladi.

Birinchi bosqichda - **innovatsion va strategik** - bilimlarni shakllantirish, innovatsion rivojlanish strategiyasi sifatida tushuniladi, uni amalga oshirish jamiyatning barcha turdagi intellektual aktivlarini (kutubxona fondi, ma'lumotlar bazalari, patentlar, litsenziyalar, standartlar, meyoriy hujjatlar tavsiflarni o'zgartiradi, texnologiyalar - loyiha hujjatlari, dasturiy

ta'minot, ilmiy-tadqiqot ishlanma natijalari) yuqori mahsuldorlik va samaradorlikka erishish, yangi milliy hamda xalqaro sanoat bozorlarida raqobatbardoshlikni oshirishni ta'minlaydi.

Ikkinchi daraja - **funksional-faollik** - bu bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining tizimli faoliyati bo'lib, uning mazmuni bilimlarning hayot aylanishining ketma-ket bosqichlari bilan belgilanadi, ularning nomlari ma'lum bir darajaga mos keladi. Axborot obektlari bilan operatsiya turlari (aniqlash, yaratish, qayta ishlash, saqlash, tarqatish, bilimlardan foydalanish va boshqalar). Ushbu darajada shaxslararo o'zaro munosabatlardagi to'siqlarni bartaraf etish muammolari muhokama qilinadi, chet tili fakulteti bitiruvchilarini sohaning o'ziga xos xususiyatlariga va unda sodir bo'layotgan o'zgarishlarga tez moslashishga qaratilgan pedagoglarni tayyorlashni boshqarish tizimlarini yaratadi.

Uchinchi darajada - **instrumental va texnologik** - bu gibrid muhitda tabiiy va sun'iy intellektning o'zaro ta'sirini ta'minlaydigan, tarkibni ontologik shaklga (bilimlar bazasi) rasmiylashtirishni hamda ilmiy xulosa orqali boshqarish mexanizmini o'z ichiga olgan axborot texnologiyasi. Sun'iy intellekt texnologiyalariga asoslangan bunday tizimlar bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy faoliyati sohasiga aylanadi, natijada bunday vositalardan foydalanish va ularning rivojlanishi bilan bog'liq holda bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kommunikativ kompetensiyalariga qo'yilgan talablar o'zgarib boradi. Bugungi kunda raqamli transformatsiya deyarli har qanday faoliyat sohasiga taluqli.

“Transformatsiya” atamasi – “Kasb” tushunchasiga qarama-qarshi bo'lib, O.I.Genisaretskiy nuqtai nazaridan, kasb tajriba va aniq kasbiy ko'nikmalarni egallashga qaratilgan, transformatsiya esa, yuzaga keladigan vazifalar hamda ilmiy bashorat natijalarini hisobga olgan holda shaxsning uzluksiz rivojlanishi nazarda tutadi. A.N.Uayttheyden transformatsiyani shaxsda qobiliyatlar shakllanadigan ochiq tarmoq tuzilishi sifatida tavsiflaydi. Professional chegaralar orqali harakat qilish. E.F.Zeer turli ixtisoslashgan sohalarga tegishli bo'lgan kasbiy kompetensiyalarning sintezi va yaqinlashuvi asosida amalga oshiriladigan mehnat faoliyati turi sifatida “Transformatsiya” atamasi mazmunini yoritib berdi. Uning fikricha transformatsiya - ijtimoiy ahamiyatga ega natijaga birlashtirilgan turli xil mehnat funksiyalarining keng doirasini amalga oshirishga qaratilgan faoliyat. Transformatsiyalar har doim tarmoq tuzilishiga ega, kasbiy faoliyatning turli sohalaridan konvergent texnologiyalardan foydalanish va ularni birlashtirish imkoniyati bilan bog'liq universal malaka xarakteristikasi hisoblanadi. Ta'lim tizimi xususan chet tillarini o'qitish jamiyatning o'zgaruvchan talablariga javob beradigan doimiy dinamikaga ega hisoblanadi. Zamonaviy ijtimoiy tizimdagi chuqur o'zgarishlarni tushunish ta'lim tizimining muammolarga yetarli darajada javob berishi uchun zarur hisoblanadi.

Shu munosabat bilan texnik vositalarni tavsiflovchi ba'zi tushunchalar o'zgardi masalan "axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)" tushunchasi asta-sekinlik bilan "raqamli texnologiyalar" ga almashdi. Bugungi kunda ushbu tushunchalar bir-birining o'rnida ishlatiladi, ammo ikkinchisi yangi axborot texnologiyalarining o'ziga xos xususiyatlarini hamda ularni jamiyat tomonidan idrok etilishini aniqroq aks ettiradi. Raqamli texnologiyalar kompyuterga asoslangan, ammo ular texnologiya va foydalanuvchi o'rtasidagi boshqa munosabatlarni anglatadi.

"AKT kompetensiyasi" elektron resurslardan shaxsiy va o'quv maqsadlarida samarali foydalanish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi va "raqamli kompetensiya" yanada murakkab ko'nikma va malakalarni o'z ichiga oladi, bu inson nafaqat ma'lumotni iste'mol qiladi, balki uni yaratadi, shuningdek raqamli muhitning ishlash mexanizmlarini tushunadi. Kompyuter texnologiyalarini idrok etishga bunday tanqidiy yondashuv Jeyms Curran (Jeyms Curran), talabalarga juda tez eskirgan zamonaviy texnologiyalar dunyosida mustaqil ravishda harakat qilish imkoniyatini beradi.

Chet tillarni o'qitish samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalarning afzalliklari R.K.Potapovanning fikricha, o'quv fanlari tsiklida o'qitishda turli xil texnik vositalardan foydalanish g'oyasi bo'lgan boshqa fanni topish qiyin o'qitish vositalari chet tillarini o'qitish amaliyotida bo'lgani kabi faol javob topadi. Uning fikriga ko'ra, o'quv jarayoniga raqamli texnologiyalarni kiritish o'quv jarayonining bir qator muammolarini hal qiladi:

- yangi hodisalar bilan tanishish va natijalarni boshqarish o'rtasidagi vaqt oralig'i qisqaradi;

- o'quv jarayonini farqlash va individuallashtirish muammosi hal qilindi;
- talabalar mustaqil ish usullarini o'zlashtirish orqali rivojlanadi.

Raqamli texnologiyalarni qo'llash va tuzilmani o'rganish chet tillarini o'qitishga shaxsga yo'naltirilgan yondashuvga muvofiq lingvistik va kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi. Ular talabalarning shaxsiy ehtiyojlari va xususiyatlarini maksimal darajada hisobga olish uchun sharoit yaratadilar. Chet tillarini o'qitish jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari E.S.Polat, P.V.Sisoev va boshqa olimlar quyidagilarni ajratib ko'rsatishadi:

- 1) katta hajmdagi real ma'lumotlarni taqdim etish;
- 2) multimedia texnologiyalaridan (matn, grafika, ovoz, animatsiya, video) foydalanish orqali idrokning barcha kanallariga ta'sir etish;
- 3) moslashuvchanlik;
- 4) axborot taqdim etishning nochiqlikligi;

5) o'quv jarayoniga yuqori darajada qo'shilish.

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalardan foydalangan holda chet tillarini o'qitish ta'limning eng muhim tamoyillariga mos keladi:

- 1) ilmiy tamoyil-metodik qoidalarga muvofiq yaratilgan o'quv dasturlarining mazmuni;
- 2) onglilik tamoyili-talabalar uchun o'quv natijalariga erishish uchun individual strategiyalardan foydalanish imkoniyatini yaratish orqali;
- 3) faoliyat va interaktivlik tamoyillari - talaba rolini passiv tinglovchidan kompyuter bilan faol aloqada qurilgan ish tashabbuskoriga o'zgartirish orqali;
- 4) tizimlilik va ketma-ketlik tamoyillari-o'quv dasturiga integratsiyalashgan holda, kompyuter resurslari o'quv materiallarini etkazib berish ketma-ketligini ta'minlash orqali;
- 5) o'quv natijalarining mustahkamligi tamoyili-darsda va mustaqil ravishda darsdan tashqari ish sharoitida o'quv dasturlari va resurslaridan qayta-qayta foydalanish imkoniyati tufayli;
- 6) vizualizatsiya prinsipi – og'zaki bo'lmagan ko'rinishning barcha turlarini (rasmlar, video, audio va boshqalar) o'z ichiga olgan turli formatdagi o'quv vositalaridan foydalanish tufayli.

Internet makoni inson hayotining eng muhim kontekstiga aylandi, ijtimoiy tarmoq esa uning kundalik kommunikativ faoliyatining ajralmas makoniga aylandi. Ustuvor yo'nalishlardan biri zamonaviy va xavfsiz raqamli ta'lim muhitini yaratish, interaktiv va moslashuvchan raqamli vositalarni o'z ichiga olgan raqamli ta'lim mazmunini ishlab chiqish va tekshirish, o'quv tashkilotlarini kompyuter bilan jihozlash - raqamli multimedia, taqdimot uskunalari va dasturiy ta'minotni o'qitish nazariyasi va metodikasi.

Zamonaviy sharoitda madaniyatlararo aloqani raqamli axborot makonidan ajratilgan holda zamonaviy yarimmadaniyatning ajralmas qismi sifatida ko'rib bo'lmaydi.

Bo'lajak chet tili o'qituvchisining lingvistik raqamli kompetensiyasi tushunchasini aniqlashda o'zaro bog'liq ikkita konstruksiyaga ajratiladi: "lingo" va "raqamlashtirish".

"Lingvo" konstruksiyasi chet tili o'qituvchisining kommunikativ kompetensiyasining tuzilishi bilan bog'liq. Raqamli jamiyatda tez rivojlanayotgan raqamli makondan ajratilgan holda ko'rib chiqilmaydigan o'qituvchining umumiy va madaniyatlararo muloqotida madaniyatlararo aloqa jarayonini tushunishga jiddiy o'zgarishlar kiritadi. Raqamli muhitning ijtimoiy xususiyatlari kelajakda o'qituvchining madaniyatlararo aloqasi jarayonlarini tushunishda katta ahamiyatga ega. Chet tillarini o'qitish sohasida raqamli muhitda rivojlanayotgan jamoalar faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari, bo'lajak o'qituvchining ko'p tilli va ko'p madaniyatli shaxsini multimedia vositachiligida o'zini namoyon qilish imkoniyatlari;

raqamli tuzilmalarni ishlatish nuqtai nazaridan kognitiv strategiyalar; reallikga raqamli muhitda olingan aloqa kompetensiyalarining faoliyati. Raqamli ko'p tilli va madaniyatlararo aloqaning o'ziga xos xususiyatlari kelajakdagi o'qituvchilarga fazoviy va vaqtinchalik cheklovlarni yengishga imkon beradi. Bu shuni anglatadiki, raqamli vositachilikdagi madaniyatlararo aloqa samarali ta'lim o'zaro ta'siri vositasi.

Shunday qilib chet tili o'qituvchisini ko'p tilli va madaniyatlararo tayyorlash g'oyasi asta-sekin o'zgarib bormoqda. Endi tayyorgarlik muqarrar ravishda shakllanishni anglatadi bo'lajak chet tillari o'qituvchisining foydalanishga tayyorligi va qobiliyati chet tilida raqamli mahsulotlarni mustaqil ravishda yaratish uchun madaniyatlararo aloqa doirasida universal chet tillarini qidirish serverlari bilan izohlanadi.

XULOSA

Yuqoridagi munosabat bilan chet tili o'qituvchilari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Ushbu o'zaro ta'sir chet tilidagi aloqa faoliyatiga asoslangan va raqamli vositalar bilan lingvistik raqamli muhit jadal rivojlanib boradi, buning natijasida uni o'rganishni qiyinlashtiradi. Bundan kelib chiqadiki raqamli muhitda madaniyatlararo aloqani tahlil qilish natijalariga asoslangan qarorlar universal bo'lishi kerak. Raqamli muhitda madaniyatlararo aloqaning lingvodidaktik tavsifi vosita bo'lib xizmat qiladigan til fenomenologiyasi bilan bog'liq har xil turdagi ma'lumotlar bilan ishlash, saqlash va uzatish. Madaniyatlararo aloqada qo'llaniladigan raqamlashtirishning rivojlanish darajasi juda yuqori. Doimiy o'zgarish yuqorida aytib o'tilgan muloqot ishtirokchilarining xulq-atvori, lingvistik va uslubiy xususiyatlarida namoyon bo'ladi. Bu o'z navbatida, madaniyatlararo aloqa jarayonida til va nutq vositalarini tanlashga aloqa vositalari va kanallarining ta'sirini nazarda tutadi, bu og'zaki va yozma ravishda taqdim etiladi. Raqamli muhitda ilmiy nutqni madaniyatlararo aloqani tavsiflash uchun turli xil atamaları mavjud: "kompyuter vositachiligidagi aloqa", "elektron aloqa", "Internet aloqasi", "madaniyatlararo aloqaning lingvistik-axborot konteksti", bular deyarli to'liq sinonimlarga aylanadi.

Chet tilini o'qitish metodikasi uchun eng ko'p qiymatli parametrlarning umumlashtirilgan guruhları, umumiylik ulardan bir yoki boshqa raqamli madaniyatlararo formatni belgilaydi. Bularga quyidagilar kiradi:

funksionallik, vaqtinchalik bog'liqlik va sinxronlik.

Bo'lajak chet tillari o'qituvchisining chet tilidagi kommunikativ va kognitiv faoliyati raqamli aloqa formatlari yordamida amalga oshiriladi. Lingvistik va raqamli kompetensiyani shakllantirish alohida vazifa bo'lib, talabalar ushbu resurslardan ko'p tilli va ko'p madaniyatli

axborot makonida foydalanishga tayyor va qobiliyatga ega bo'lishini, kasbiy va madaniy ahamiyatga ega bo'lgan chet tilidagi axborot resurslariga ega bo'lishni nazarda tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdumuratov P.S. Kapakalpanskiye napodniye tpaditsii v npavstvennom vospitanii stapshklassnikov: avtopef...diss. kan.ped.nauk. – T.: UzNIIPN, 1998. – 22 s.
2. Abdullayeva M. O'smiplapni oilaviy hayotga ma'naviy tayyoplashning ijtimoiy pedagogik shapt-shapoitlapi. («Milliy istiqlol g'oyasi va ma'naviyat asoslapi» fanini o'qitish misolida) ped.fan.nom...diss., - T.: 2004. – 132 b.
3. Abdupaxmanov SH.A. Razvitiye pedagogicheskoy nauki v Respublike Uzbekistan // Molodoy uchyoniy. – 2017. - №1. - S. 428-430.
4. Abpamov V.A., Volnina N.N. Globalizipuyushiysya chelovek: gpani sotsiokultupnogo izmeneniY. – Chita: ChitGU, 2006. – 209 s.
5. Agapov I. G. Teopeticheskiye osnovi obespecheniya pazvitiya obshix kompetensiy obuchayushixsya v shkole. Avtopef. diss... d-pa ped. nauk. - M., 2001. – 21 s.
6. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazapiy asoslapi: Ped.fan.dok...diss. – Buxopo, 2002. – 276 b.;
7. Adolf V.A., Ilina N.F. Innovatsionnaya deyatelnost v obpazovanii: pproblemi stanovleniY. - M.: Vissheye obpazovaniye v Rossii, 2010. Vip.1. – S. 81-87.
8. Azizxodjayeva N.N. Fopmipovaniye pprofessionalnix kompetensiy budushix spetsialistov. Obpazovaniye chepez vsyu jizn: neppepivnoye obpazovaniye v intepesax ustoychivogo pazvitiY. - Vip. 12. - CH.1.- SPb, 2014.
9. Alauatdinov S. Islom dini manbalapida tapbiyaviy fikplap va ulapni pedagogik tahlil etish mexanizmlapi. Ped.fan.fal.dok....diss.avtopef. – T., 2020. – 22 b.
10. Aleuov U. Qapaqalpaqstanda telim- taptbiyaliq oylapdiq qaliplesio'i ham pao'ajlanio'i. (Qapaqalpaq xalqiniq pedagogikasi tapiyxi). – Nøkis.: - Bilim, 1993. – 504 b.
11. Andpeyev V.I. Pedagogika tvopcheskogo samopazvitiY. Innovatsionniy kups. Kn. I. - Kazan: KGU, 1996. – 560 s.
12. Amonashvili SH.A. Razmishleniya o gumannoy pedagogike. - M.: Izdatelskiy Dom Shalvi Amonashvili, 1995. — 496 s.
13. Axmedova M.T. Pedagogik kompetentlik. - T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2016. - 84 b.
14. Ashupov A.A. Kommunikativ kompetensiya tushunchasi va uning mazmunmohiyati//O'zbekistonda xopijiy tillap. – 2020.– No 1(30). 76–83b.